

Nr 301.

Av herr **Domö m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till allmän beredskapsstat för budgetåret 1939/40.*

I proposition nr 242 har Kungl. Maj:t framlagt förslag till allmän beredskapsstat för budgetåret 1939/40. Förslaget avser att genom en särskild finansfullmakt ställa medel till Kungl. Maj:ts förfogande »för finansiering av vissa företag m. m., lämpade att utföras i händelse av en väsentlig försämring av konjunkturläget inom landet eller inom vissa näringsområden». Finansfullmakten, som sålunda avser beredskapsåtgärder för bekämpande av en uppkommande stor arbetslöshet, är av samma slag som den av 1938 års riksdag lämnade fullmakten. Utan att närmare utveckla och sammanfatta de delvis föga preciserade villkor, som riksdagen i fjol uppställde för beredskapsstatens ikraftträdande, har departementschefen i förevarande proposition utan vidare utgått ifrån, att den nya fullmakten »lämpligen torde böra lämnas i samma ordning som för innevarande budgetår». Ifråga om beloppens storlek innebär propositionen en avsevärd höjning av de till Kungl. Maj:ts förfogande ställda medlen, nämligen från c:a 257 milj. kronor till c:a 287 milj. kronor.

I anslutning till fjolårets proposition framställde vi i likalydande motioner, nr I: 334 och II: 479, vissa erinringar både mot utformningen av fullmakten och mot den till grund för denna liggande arbetslöshetspolitikens materiella principer. I samband med avlämnandet av propositionerna angående beredskapsarbeten och arbetslöshetskommissionens verksamhet m. m. ha vi vid årets riksdag i avgivna motioner (I: 282 och II: 436) fullföljt våra tidigare synpunkter och framställt vissa förslag till omläggningar, beskränningar eller samordnande av de nu förekommande hjälpformerna; med hänvisning till pågående arbetslöshetsutredning och i avvaktan på resultaten därav ha vi dock i år begränsat våra yrkanden. Den ståndpunkt, som vi härvid utvecklat, vidbliva vi alltjämt. Vi finna det under sådana förhållanden icke nödvändigt att här ånyo utförligare motivera våra synpunkter och önskemål utan åtnöja oss med att hänvisa till nämnda motioner och de motiv, som där framförts. Här nedan vilja vi inskränka oss till att i största korthet framlägga förslag om ändringar i eller skärpta villkor för den fullmakt, vars godkännande av riksdagen Kungl. Maj:t nu gjort framställning om.

I likhet med vad vi i fjol uttalade vilja vi icke motsätta oss att ett försök göres med den föreslagna anordningen med beredskapsstat för att möta de svårigheter, som en plötsligt uppkommande arbetslöshetskris kan föranleda. Å andra sidan måste vi i förevarande läge finna det föga antagligt att ifrågavarande fullmakt i hela sin omfattning kan behöva komma till användning. Ej heller kunna vi konstitutionellt sett anse det stå i full överensstämmelse med riksdagens finansmakt och svensk folkstyrelse-tradition, att riksdagen i denna form och efter en granskning, som enligt sakens natur måste bli mycket summarisk och övervägande formell, ställer till Kungl. Maj:ts tämligen fria förfogande anslagsmedel av ifrågavarande storleksordning. Även om systemet med finansfullmakter skulle anses godtagbart ur konstitutionella synpunkter och önskligt av praktiskt politiska skäl, måste dock den principen uppställas, att större fullmakter icke böra lämnas än nöden kräver samt att aktsamheten om författningens bokstav och anda bjuder att de kringgärdas med nödiga garantier utan att deras arbetslöshetspolitiska syftemål därför motverkas.

I likhet med vad vi i fjol föreslogo bör riksdagen vid behandlingen av beredskapsstaten granska alla där förekommande anslag i samma ordning och med samma krav på skälighet och ändamålsenlighet som sker i det ordinarie budgetarbetet. I anslutning till denna prövning bör riksdagen fastställa de anslag, som må få upptagas i beredskapsstaten. Då det kan vara motiverat att ge Kungl. Maj:t tämligen vidsträcktta möjligheter att alltefter lägets art och förekommande lokala behov välja de lämpligaste och ur hjälpsynpunkt effektivaste arbeten, tala skäl härvid för att ramen för de godkända anslagen göres förhållandevis vid. Inom ramen för de sålunda godkända arbetena bör riksdagen lämna Kungl. Maj:t bemyndigande att vid behov med viss av riksdagen angiven begränsning igångsätta arbeten. Begränsningen bör införas i den av riksdagen lämnade fullmakten på så sätt, att Kungl. Maj:t medgives rätt att fastställa beredskapsstaten att intill ett sammanlagt anslagsbelopp av högst 50 milj. kronor lända till efterrättelse såsom förskottsstat. (Härutinnan bör riksdagen — på sätt vi nedan föreslå — lämna Kungl. Maj:t rätt att till arbetslöshetskommissionens verksamhet på allmänna beredskapsstaten ytterligare utanordna vid behov 15 milj. kronor.) De i beredskapsstaten utanordnade anslagen böra upptagas till värden, motsvarande beräknade kostnader för budgetåret.

Såsom vi ovan yttrat kunna vi, med hänsyn till nuvarande jämförelsevis låga arbetslöshetstal, icke hålla det för troligt att — utöver vad riksdagen i vanlig ordning kommer att anvisa för arbetslöshetens bekämpande — ett större belopp än vad vi ovan föreslagit skall komma att visa sig erforderligt. Det bör nämligen observeras att beredskapsstatens giltighetstid förutsetts ej sträcka sig längre än ungefär ett halvår, d. v. s. till dess nästkommande riksdag kan hinna pröva behövliga tilläggsanslag. Skulle det visa

sig att de belopp å tillhopa mellan 80 och 90 miljoner kronor, som dels i vanlig ordning och dels enligt vårt ovan framställda förslag om begränsning eller maximering av beredskapsstaten komme att anvisas, icke äro tillräckliga för att möta det uppkomna lägets krav, måste en sådan situation antagas ha uppstått, som gör inkallandet av urtima riksdag önskvärt. Ty en sådan snabb försämring av det ekonomiska läget torde sannolikt även på andra samhällsområden upprulla problem, för vilkas dryftande i tid folkrepresentationens inkallande måste te sig naturligt.

Såsom vi i fjol framhöllo böra regeringsbeslut rörande ikraftträdande av beredskapsstaten ske i större principiella sammanhang och åsyfta ett planmässigt uppträdande från statens sida i ett krisläge. Förfarandet bör alltså ej innebära ett utportionerande av småposter under beredskapsstaten. Vidare böra regeringsbeslut ej fattas utan efter samråd såväl med banko- och riksgäldsfullmäktige som med olika organ på arbetsmarknadens och näringslivets områden, exempelvis statens arbetslöshetskommission, Sveriges industriförbund, Landsorganisationen, Svenska arbetsgivarförbundet och Svenska lantarbetsgivarförbundet samt Sveriges allmänna lantbrukssällskap. Vid behandlingen av fjolårets motsvarande proposition uttalade statsutskottet, att utskottet »givetvis utgår ifrån att de frågor, som beröra igångsättande av här avsedda arbeten, bliva i vederbörlig ordning förberedda», men att anledning »synes saknas att från riksdagens sida lämna några närmare direktiv beträffande remissförfarandet». Trots detta riksdagens uttalande vidhålla vi bestämt den uppfattningen, att riksdagen vid ett beslut av en sådan exceptionell åtgärd som utställandet av en dylik vittomfattande fullmakt bland garantierna uttryckligen bör uppställa som villkor, att beredskapsstaten i ovan angiven ordning först utsändes på remiss och att riksdagen vid sin konstitutionella granskning av en eventuellt ikraftträd beredskapsstat beredes tillfälle att erhålla del av dessa yttranden. Särskilt vilja vi understryka, hurusom inhämtandet av yttranden från banko- och riksgäldsfullmäktige — enkannerligen de av riksdagen valda ledamöterna av nämnda fullmäktigeinstitutioner — står i bästa överensstämmelse med den i grundlagen inlagda principen att nämnda fullmäktige under tiden mellan riksdagarna i vissa fall skola tillfrågas och höras såsom riksdagens förtroendemän.

Varken vid fjolårets beslut om tilläggsstat eller i årets proposition i samma ämne är den ifrågavarande fullmaktens giltighetstid exakt angiven. Formellt utställes denna för budgetår, men om man riktigt tolkat statsutskottets utlåtande nr 184 vid fjolårets riksdag, förutsatte riksdagen att beredskapsstatens giltighetstid skulle utlöpa »omkring den 15 februari». Skäl kunna anföras för att fastställa giltighetstidens utlöpande antingen till den 10 januari, då lagtima riksdag samlas, eller till den 15 februari, då riksdagen kan antagas ha haft tid att omsorgsfullt pröva det uppkomna läget och det förslag angående tilläggsstat, som i anledning av situationen då

framlagts. Både med hänsyn till de utomordentligt stora belopp, varom det här rör sig, och än mer av principiella skäl måste det vara högeligen önskvärt, att riksdagen klart och tydligt anger gränsen för fullmaktens giltighetstid, antingen riksdagen nu stannar för den 10 januari eller den 15 februari.

Liksom i fjol har departementschefen bland olika anslag medtagit ett belopp av 40 miljoner kronor till statliga och kommunala beredskapsarbeten samt ett belopp av 5 miljoner kronor såsom avsättning till fonden för lån och subventioner till främjande av enskild företagsamhet. Av skäl, som vi tidigare i olika sammanhang och bland annat i anslutning till fjolårets beredskapsproposition utförligt framlagt, kunna vi — så länge dessa hjälpsformer icke harmoniera med principerna för en rationell arbetslöshetspolitik — icke medverka till att nämnda anslagsposter uppföras i beredskapsbudgeten. Vi framställa därför direkta yrkanden om att desamma måtte utgå.

Däremot vilja vi föreslå att i beredskapsstaten uppföres ett anslag av 15 miljoner kronor till statens arbetslöshetskommission, reservarbeten och kontantunderstödsverksamhet m. m., att utgå utöver de å beredskapsstaten av riksdagen på ovan angivet sätt godkända specificerade arbetena intill ett sammanlagt belopp av 50 miljoner kronor. Vi finna det särskilt anmärkningsvärt, att Kungl. Maj:t i den föreliggande beredskapsstaten icke upptagit något anslag till kontantunderstödsverksamhet. I händelse en sådan svår ekonomisk kris skulle utbryta, som kan kräva att beredskapsstaten träder i tillämpning, måste det förutsättas att verksamheten med hjälparbeten ej genast, åtminstone icke överallt, kan komma igång i en sådan omfattning att utlämnandet av kontantunderstöd ej kan behövas såsom supplerande hjälp. Allrahelst måste detta bliva fallet, om en kris sätter in under vintermånaderna, då drivandet av arbetslinjen alltid försvåras, och detsamma måste vara fallet, om en utrikespolitisk kris skulle uppstå med arbetslöshet som följd, varvid det bland annat av statsfinansiella skäl kan bli nödvändigt att omedelbart och provisoriskt tillgripa kontantunderstödslinjen. Allt detta talar enligt vår uppfattning för att arbetslöshetskommissionen — så länge intet annat enhetligt centralorgan för arbetslöshetspolitiken inrättats — måste inkopplas vid en ekonomisk kris och fördenskull även bör utrustas med resurser härför. Och utan att arbetslöshetskommissionen inordnas i de tänkta krisbekämpande åtgärderna kan man svårigen tänka sig ett effektivt hänvisningsförfarande, d. v. s. ett rationellt utnyttjande av de arbetslösas arbetskraft och en rättvis prövning eller avvägning av olika hjälpsökandes behov.

Liksom i fjol vilja vi framhålla att sådana arbeten som vägarbeten, grundförbättringar vid jordbruket och skogsarbeten från arbetslöshetspolitisk synpunkt erbjuda den fördelen, att de äro föga materialkrävande och därigenom för statsmakterna mindre kostsamma; vidare äro de lätta att igång-

sätta eller avbryta och, vad grundförbättringar och skogsarbeten beträffar, därjämte direkt produktiva. Den största arbetslöshetspolitiska effekten torde också kunna utvinnas medelst dessa arbeten. Vi finna det angeläget att vederbörande myndigheter vid deras anordnande samråda med arbetslöshetskommissionen och arbetsförmedlingarna i syfte att så långt som möjligt åstadkomma en behovsprövning vid beredandet av sysselsättning i dem.

Slutligen vilja vi i förevarande utrikespolitiska läge understryka vikten av att Kungl. Maj:t vid eventuellt ikraftträdande av beredskapsstaten låter de anslag, som kunna ha betydelse för försvarsändamål, få företräde före andra arbeten, åtminstone så långt detta låter sig förena med arbetenas behövliga anpassning efter arbetslöshetens lokala fördelning.

I anslutning till vad vi i motiveringen ovan framhållit beträffande proposition nr 242 med förslag till allmän beredskapsstat för budgetåret 1939/40 hemställa vi,

1) att riksdagen ifråga om de i beredskapsstatsförslaget upptagna specificerade arbetena ville efter vederbörlig prövning godkänna arbeten i en förhållandevis vidsträckt omfattning, men inom ramen för de sålunda godkända anslagen bemyndiga Kungl. Maj:t att igångsätta arbeten intill en sammanlagd årskostnad för staten av 50 miljoner kronor;

2) att riksdagen måtte beakta vad vi ovan anfört rörande beredskapsstatens ikraftträdande, fullmaktens giltighetstid, remissförfarandet m. m.;

3) att riksdagen måtte avslå förslaget att i beredskapsstaten uppföra ett anslag å 40 miljoner kronor till statliga och kommunala beredskapsarbeten;

4) att riksdagen måtte avslå förslaget att i beredskapsstaten uppföra ett anslag å 5 miljoner kronor till avsättning till fond för lån och subventioner till främjande av enskild företagsamhet;

5) att riksdagen måtte — utöver de under punkt 1) upptagna 50 miljoner kronorna — å beredskapsstaten uppföra ett anslag å 15 miljoner kronor att ställas till arbetslöshetskommissionens förfogande.

Om remiss av denna motion till statsutskottet samt i vad gäller punkt 1) och 2) även till jordbruksutskottet anhålles.

Stockholm den 19 april 1939.

Fritiof Domö.

M. Svensson.
Gustaf Tamm.

Gustaf Velandar.
Nils Gabrielsson.

J. B. Johansson.
Karl Wistrand.

